

A BRITISH MUSEUM KORVIN-KODEXE.

KROFF LAJOSTÓL.

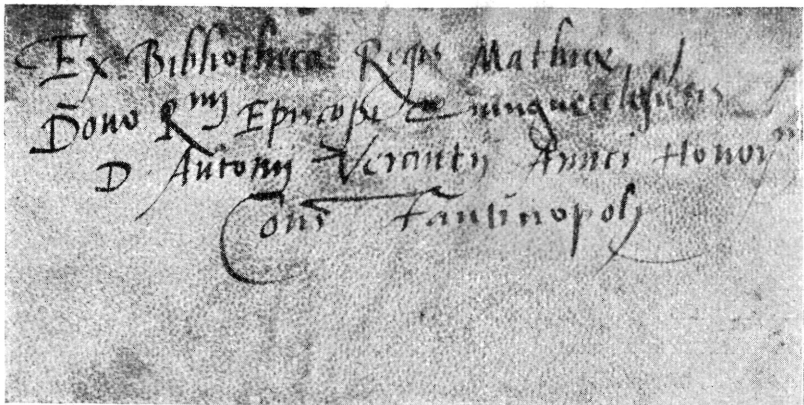
(Egy melléklettel és a szöveg között két rajzzal.)

A *Magyar Könyvszemle* 1885-iki folyamában¹ említés van téve a British Museum könyvtárában őrzött Korvin-kódexről, melynek czimlapjáról Mr. (most, mióta lovaggá ütötték, Sir) E. Maunde Thompson a Magyar Nemzeti Múzeumnak 1884-ben fényképmásolatot küldött. Ebből azt a következtetést vontam le, hogy a kódexet nálunk otthon jól ismerik és bár föltett szándékom volt azt tüzetesen megvizsgálni, nem tartottam sietősnek e szándékom megvalósítását, s az másnemű elfoglaltságom közepette már már teljesen feledésbe ment.

Kellemes meglepetés várt azért reám, midőn nemrég Fraknoi Vilmos és Hampel József urak fölszólítására végre megvizsgáltam a kódexet, mert Mátyás király egy arczképét találtam benne, még pedig olyan nagy méretekben (magassága közel 11, szélessége majdnem 9 cm.) és oly csinosat, milyent más kódexben eddig nem sikerült fölfedezni. Az arczkép, helyesebben mondva az arcz maga, meg van ugyan csunyán rongálva, mert valami kontár-ember meg akarta tisztítani vízzel vagy valami vandál kéz nedves újjal szántszándékkal elmázolta a festéket; de orthochromaticus lemezzel és sárga ernyővel sikerült a király arczvonásait vissza idézni. Szilágyi Sándor intézkedéséből a képnek egy színes másolata már meg van Budapesten és a *Magyar Nemzet Története* milleniumi kiadásának IV. kötetében fog színes nyomatban megjelenni; e helyütt ugyanannak monochrom hasonmását mutatom be. Ezért nem szükséges az arczképet bővebben leírnom és csak annyit akarok róla fölemlíteni, hogy a kép, úgy látszik, e század

¹ 241. és 281. ll.

elején még nem volt megrongálva, mert a British Museumnak egy régi katalogusában, mely a címlapon 1812-ből van keltezve de melynek nyomtatott előszavát csak 1819 márczius 15-én írta alá szerzője, Henry Ellis, a következő jegyzet fordul elő: »Praemittitur etiam effigies *eleganter depicta*, sed quae liquido conficta est, Horatii Poetae, devincti tempora lauro.« A kódex ugyanis egyéb művekkel együtt Horatius munkáit is tartalmazza s azért a katalogus szerkesztője a római költő arczképének nézte a képet, mely esetben, nincs kétségünk, az arczkép Horatiusnak »bizonyára csak költött« vonásait adná vissza. A képnek Mátyás egyéb arczképeivel való összehasonlítása után itélve

A British Museum Korvin-kódexének XVI. századi bejegyzése.

azonban nem lehet kételkednünk azon, hogy az arczkép, ámbár talán nem hű, hanem hizelegni akar, az ő arczvonásait akarja megörökíteni. Az »eleganter depicta« jelzöt a kép mindenestre megérdemli s ha már meg volt volna, rongálva midőn Ellis látta, aligha mulasztotta volna megemlíteni hogy »sed — eheu! — valde corrupta!«

Szilágyi Sándor és a *Magyar Könyvszemle* szerkesztője fölhívásának engedve, a legnagyobb készséggel adom a következőkben a kódex leírását.

A kódex könyvtári jegye *Lansdowne Ms. 836.*, 234 számozott levélből és a végén egy pár üres papir levélből áll, a számozás azonban újabb időben történt. Bekötése is ujkori.

Az első levél papiros ; a második nem igen finom, kissé sárgás palimpsest hártya ; a többi 232 levél igen finom, fehér hártya.¹ A kódex méretei a következők : magassága körülbelül 25 cm., szélessége 16·5 cm. Az első (papiros) levelen elül több múlt

Mátyás király arcképe.

A British Museum Korvin-kódexéből.

századbeli följegyzés van a kézirat különböző tulajdonosait illetőleg, a 2. (hártya) levél elején legfelül: *Ex bibliotheca regis Mathiae dono reverendissimi episcopi Quinquecclesiensis domini Antonii*

¹ Mátyás arcképe a kézirat ezen talán eredetileg üres lapjára lévén festve, az sem lehetetlen, sőt fölötte valószínű, hogy az arcképet más művész festette, mint magát a kéziratot.

Verantii amici honorandissimi Constantinopoli fölrás olvasható XVI századi kézírásban, melynek hasonmását itt közlöm.

A lap egyébként üres. Ugyanazon levél második oldalán van Mátyás királynak fent említett arczképe, fején cserkoszorúval, hosszú szőke hajfürtökkel, melyek arannyal himzett, vörös és kék virágos palástjának hermelin-prémes gallérjára omolnak le. A palást egészen beburkolja a király mellét, mint egy bunda, és egészen eltakarja öltönyét, nem mint pl. a laxenburgi arczképen, melyen a király hermelin-prém galléros zöld bársony palástja vissza van vetve melléről s gazdag, arany és drágaköves szegélyvel diszitett ruházatát lehet látni a palást alatt. Az arczkép háttere kék színnel van kitöltve; ez a színezés, úgy látszik, a hártyalap ez oldalát eredetileg elfoglaló szöveg elfedésére volt hivatva, a mi tényleg sikerült is; de a Magyar Nemzet Története számára általam eszközölt fényképfelvétel a régi írás nyomait elárulta. A király álla alatt pl. mintegy egy centimetryire két szó *meus cujus* (vagy *ejus*) szók eléggé tisztán vehetők ki. Amennyire a nem igen tiszta nyomok után megítélni lehet, az írás nem oly kerek, hanem szögletesebb és apróbb mint a kéziraté.

A hárommal számozott finom hártyalap elején van a czimlap, vagy — helyesebben mondva — kezdődnek Horatius levelei Mecaenashoz. A czimlap monochrom másolatát autotípiái mellékleten mutatom be, mely bármely leírásnál világo-

¹ Csontosí szerint az Attavantes festette kódexek egyik megkülönböztető jele az, hogy a szív pajzs mezeje ezüst. A többi általa megvizsgált kódexen a mező következetesen — és szerinte »heraldice helyesen« kék. Báró Nyáry Albert közli *Heralliká*-jában Hunyadi János czímerét s ebben a holló pizkos kék mezőben van ábrázolva. Csontosí megjegyzését tehát oda magyarázom, hogy a kék mező *historice* talán helyes, ámbár *heraldice*, ha nem is teljesen helytelen, legalább szabályellenes. Nincsen angol heraldikai könyv, mely meg nem róná Sir Walter Scott-ot, a miért »Marmion« című gyönyörű költeményében a hősnek hasonló czírnert ad.

»Even such a falcon (with outspread wings) on his shield
Soared sable in an azure field.«

(Canto I. 6.)

Hunyadi János czímere vagy kivétel, mert ilyen is van kevés, — pl. a jeruzsálemi királyság czímere arany kereszték ezüst mezőben, — vagy pedig avval menthető, hogy a holló természetes színe fekete s azért színes alapon is fordulhat elő.

sabb fogalmat ad a kéziratról. Az arabeszk diszítések a lap három oldalát foglalják el. A másolaton látható sötét egyenes vonal és a kezdő betű (P) arany; úgyszintén arany az arabeszek határain túl látható rovar vagy növénymag kinézésű pöttyöcskék belseje is. Az arabeszeket bekerítő vonal sötétkék színű: az arabeszek közötti tér pedig váltakozva halvány zöld és halvány rózsaszín. A czimert bekerítő koszorú zöld. Mátyás czimerében a négyelt paizs 1. mezejében Magyarország vörös-fehér pólyái láthatók vörössel kezdve, a 2. és 3. vörös mezőben arany koronás, ezüst, ágaskodó kétfarkú oroszlány. A szív pajzson, amennyire az időtől megviselt, eldörgölt képből megítélni lehet, kék mezőben háromleveles arany ágon csőrében arany gyűrűt tartó, fekete holló ül összedugott szárnyakkal.

Az írás eléggé csinos, kerekded, halványan vonalozott lapokra van írva; amennyire megítélni képes vagyok, az egész kéziratot ugyanazon kéz másolta. A másoló sehol nem nevezi meg magát. Őrszót csak elvétve találunk. Oldal vagy egyéb jegyzet egyetlen egy sincs a kódexben. A címek vörös betűkkel vannak írva, szintúgy az egyes könyvek kolofonjai. A kezdőbetűk egészen egyszerűek és kék festékekkel vannak beígatva. Csak az egyes könyvek vagy munkák elején vannak diszített kezdőbetűk. Ezek rendszeresen valamivel kisebbek a czimlapon látható kezdőbetűnél. Különböző stílusra nézve hasonlítanak ehhez és arabeszekkel diszített négyszögletű alapon vannak ábrázolva. A színezés módja ugyanaz: t. i. a betű maga arany, a kerítő vonal sötétes kék, az arabeszek közötti tér pedig váltakozva világos zöld és halvány rózsaszín. Amennyire Gebhardnak a *Magyar Könyvszemle* 1884-iki folyamában közölt leírásából fényképmásolat nélkül következtetni lehet, a jelen kézirat, ámbár kiállítása korántsem oly fényes, mint a göttingeni egyetem Korvin-kódexéé, igen sokban hasonlít ehhez.

A kódex »a British Museum Horatius-kódexe« néven ismeretes, de ezen költőnek művein kívül Juvenalis és Persius Satyráit is tartalmazza, mint ez a következő tartalomjegyzékből látható, melyben a számozás az első (papiros) levéllel kezdődik.

Q. Horatii Flacci Epistolarum libri tres fol. 3.
Eiusdem De Arte poetica liber » 31.

Eiusdem Sermonum libri duo	fol. 40.
Eiusdem Carminum seu odarum liber	» 79. (verso)
Eiusdem Epodon liber	» 136.
Eiusdem Carmen Seculare	» 148.
Junii Juvenalis Satirae	» 150.
Aulii Persii Flacci Volaterrani Satirae	» 222.

A kézirat az utolsó (234.) levél elején végződik ilyképen :

FINIS.

EXPLICIUNT SATIRAE PERSII.

DEO GRATIAS.

Minden egyes liber vagy munka ilyféle módon kezdődik vagy végződik, mint pl. »*Sermonum liber primus explicit. Incipit secundus.*« (59. l.); vagy »*Q. Horatii Flacci quartus et ultimus Carminum liber feliciter finit*« (149. l.); vagy »*Junii Juvenalis Satirarum liber primus feliciter incipit*;« stb.

Ami már most a kódex viszontagságainak történetét illeti, a 2. levél elején följegyzett adományozás szerint Verantius Antal pécsi püspök ajándékozta valami barátjának, még pedig Konstantinápolyban. Az adományozás tehát 1555 és 1557 közt történt. Miután a kódex, mint azonnal látni fogjuk, alkalmasint Hollandiából került Angliába, fölötte valószínű hogy Verantiusnak magát meg nem nevező barátja vagy követtársa Ogier Ghiselin de Busbecq volt, vagy pedig ennek orvosa és barátja Quacquelben Vilmos. Bármelyiküknek ajándékozta Verantius a kódexet, Busbecq volt az, ki Törökországból Hollandiába vitte, mert Quacquelben Törökországban, pestisben halt meg, még pedig azon három hónap (1561 augusztus—október) valamelyikében, melyet Busbecq Prinkipo szigetén töltött.¹

Hogy Busbeckiustól kihez jutott a kötet s kik voltak birtokosai a XVI. és XVII. évszázadok folyamában, azt eddig nem sikerült földerítenem. A könyv elején a bekötési tábla belsején van egy — úgylátszik, hollandi — főúr majdnem levél-nagyságú XVII. századbéli exlibrise mely két zászlót-tartó párduez által tartott fölnegyelt pajzsot ábrázol. Az első és negyedik negyedben a pajzs vízszintesen van metszve; mindkét negyed felső része pedig függőlegesen

¹ Lásd 4. sz. törökországi levelének elejét és a dátumot illetőleg Charrière Négociations-jait.

ismét két részre van osztva; ennek *heraldice* jobb felében arany mezőben zöld lóhere-level (tréfle), bal felében szintén arany mezőben három vörös, függőleges gerenda látható. Az alsó részben ezüst hatágú csillag van kék mezőben. A pajzs második és harmadik negyedét pedig ezüst mezőben felül három, egy vonalban úszó, csőr nélküli, fekete kacsza vagy hattyú, alul három hullámos, kék pólya foglalja el. Az oromdíz vörös-taréjos kakas fejet és kiterjesztett szárnyakat ábrázol.¹ A család mottója: »Jure, et non vi.« Ez exlibris művésze a következőkép nevezi meg magát: »Jasper Bouttats fecit.«²

A XVII. század végén vagy a XVIII. század elején kódexünk, úgy látszik, Gisbertus Cuperus hollandi tudós és kritikus birtokában volt, ki egy barátjához Le Clerk-hez írt levelében Bentley Richardnak Horatius kiadásáról beszélve, azt írja, hogy »jai un beau manuscript sorti de la Bibliothèque du Roi Matthias Corvinus ou j'ai trouvé diverses leçons, dont ce savant anglais (Bentley) ne fait pas mention.«³ A levélnek nincs keletje, mert befejezése elveszett. »La suite de cette lettre ne s'est pas trouvée,« — jegyzi meg a kiadó. De miután Bentley Horatius kiadása az 1711. év végén jelent meg nyomtatásban és Cuperus 1716 november 22-én halt meg, a levél az ezen két időpont közé eső években íródott.

Angliában a kódexet legelőször is John Bridges, a topografiai író birtokában találjuk, ki 1724 márczius 16-án halt meg. Halála után könyv- és kézirat-gyűjteményét elárverezték és a jelen kéziratot Lord Macclesfield vette meg 15 guineáért (közel 400 frankért). Ennek gyűjteménye elárverezésénél pedig Dr. Taylor vette meg kéziratunkat 25 guineáért (közel 660

¹ Rietstap *Armorial Général*-jában két hollandi családnál találtam hasonló címeret. A Van Sluys-család címere: »De geules à un cygne au naturel nageant sur un fascé-ondé d'azure et d'argent.« Egy más hasonló család, t. i. a Van Sluys de Quacknak címere fölnyelt pajzs; első és utolsó negyed: »de sinople a trois canettes d'argent;« 2. és 3. negyed: »de geules à une épée d'argent la pointe en bas. Canton de quatre tréffles d'argent.«

² Jasper Bouttats 1625 táján született és 1703-ban halt meg. V. ö. *Index of Artists represented in the Department of Prints and Drawings in the British Museum.* 1893.

³ *Lettres de Critique de Gisbert Cuper* (Amsterdam 1742.) 381. l.

frankért) és végrendeletében Dr. Askew-nak († 1772) hagyta azt, a híres Bibliotheca Askevina tudós birtokosának, ki bebarangolta széles Európát és Magyarországon is utazott. Ennek gyűjteményét halála után, 13 évvel, 1785-ben elárverezték és a kódexet J. Matthews, a Marquis of Lansdowne könyvtárnoka vette meg, ismét 15 guineáért. A marquis exlibrise a könyv hátsó fedelére van beragasztva. 1805-ben bekövetkezett halála után kéziratgyűjteményét a British Museum vásárolta meg, és így került Mátyás király könyve a britt nemzet könyvtárába. *Habent sua fata libelli!*

IMRE GYULAI PLÉBÁNOS KÓDEXE.

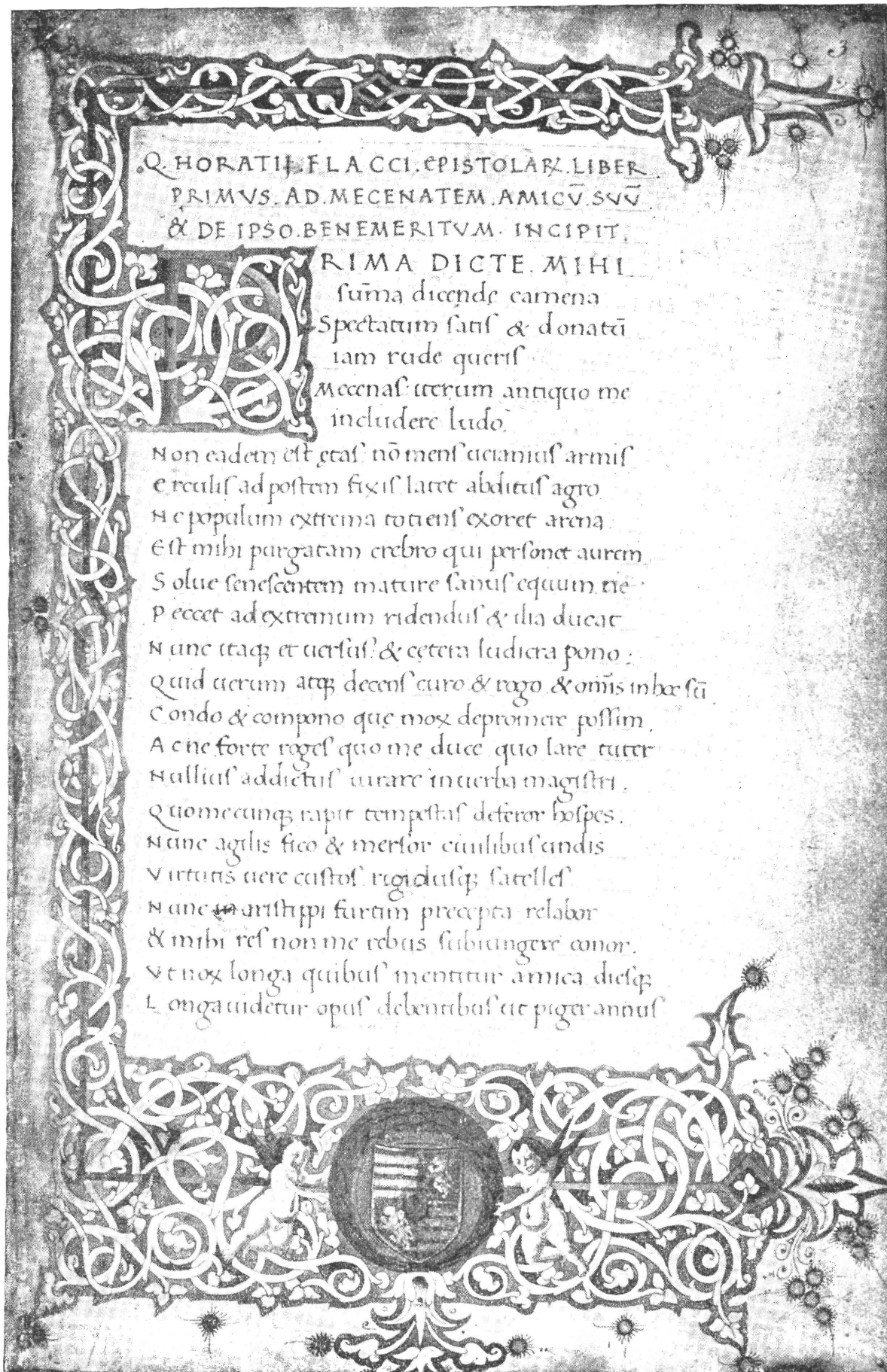
DR. KARÁCSONYI JÁNOSTÓL.

A mult év május havában Kudelka Gellért, akkoriban a szegedi ferenczrendi kolostor könyvtárnoka, most Szécsényben a szerzetes kezdők (novicziusok) mestere, arról értesítette Bunyitay Vincze váradi kanonok urat, hogy a szeged-alsóvárosi kolostor könyvtárában egy 1454-ben irt s Imre gyulai plébános és egyúttal váradi kanonok megrendelésére készült kódexre bukkant. Közölte egyszersmind levelében a kódex rövid, de velős leírását is.

Bunyitay Vincze kanonok úr szíves értesítése révén én is tudomást szereztem a kódex léteztéről, s mindjárt elhatároztam, hogy abból egyes részleteket Békés vármegye most nyomtatás alatt levő történetében fényképi másolatban közölni fogok, de közbejött akadályok, elfoglaltságom s egyéb okok miatt csak f. é. január havában kereshettem föl a szegedi kolostor vendégszerető falait s vehettem kezembe az egyetlen könyvet, mely a régi, török uralom előtti Békés területén használt könyvek közül mégis hirmondóul fönmaradt.

Még ugyaneznap lefényképeztettem a kódexből Bognár Márk tartományi őr szíves engedélyével és Urbán Juvenál készséges közreműködésével a 6-ik levelen álló kezdőbetűt és a 250b. levelen olvasható kolofont. Azután pedig hozzáfogtam a kódex külsejének és belsejének megvizsgálásához. Észleleteimet a következőkben foglalom össze.

A kódex jelenleg 250 számozatlan, 25 cm. magas és 19 cm. széles papírlévléből áll. Eredetileg nagyobb volt, de a mult szá-

Q HORATII FLACCI EPISTOLARUM LIBER
PRIMVS AD MECENATEM AMICVM SVVM
& DE IP SO BENEMERITVM INCIPIT

PRIMA DICTE MIHI
summa dicende carmena
Spectatum satis & donatam
iam rade queris
Meccenas iterum antiquo me
includere ludo.

Non eadem est geas nō mens uicinijs armis
e realis ad postem fixis latet abditus agro
Ne populum extrema totiens exoret arena
Est mihi purgatam crebro qui personet aurem
Solue senescentem mature sanus equum ne
Pecceat ad extremum ridendus & illa ducat
Nunc itaq; et uersus & cetera ludicra pono
Quid uerum atq; decens curo & rago & omnis in hęc sū
Condo & compono que mox deprimere possim
Ac ne forte roges quo me duce quo lare tuter
Nullius addictus uiuere in uerba magistri
Quomecumq; rapit tempestas deferor hospes
Nunc agilis fido & meritor ciuilibus andis
Virtutis uere castos rigidosq; satelles
Nunc Aristippi furtim precepta relabor
& mihi res non me rebus subiungere conor
Ut nox longa quibus mentitur amica diesq;
Longa uidetur opus debentibus ut piger annus